

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ РУМУНІЇ ЯК ОСНОВА ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

КУЧЕРЕНКО Валентина Степанівна,
викладач кафедри країнознавства і туризму
Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного інституту

В статті виявлено географію природних рекреаційно-туристичних ресурсів та тенденції їх використання на курортах різної спеціалізації.

Ключові слова: рекреаційно-туристичні ресурси, види рекреації і туризму, спеціалізація.

Постановка проблеми. В останні роки в галузі туризму серед країн Центральної і Східної Європи особливе місце посідає Румунія. В країні розвиток туризму стримується певною політичною та економічною нестабільністю, що негативно впливає на її туристичний імідж. Розуміючи роль туризму у житті Румунії, державна політика країни спрямовується на реформування національних туристичних компаній, а також на розбудову і реконструкцію туристичної інфраструктури за стандартами, рекомендованими Всесвітньою туристичною організацією (ЮН ВТО). З цією метою за останні два роки інвестиції в туризм склали близько 20 мільйонів євро. В основному ці кошти спрямовані на просування іміджу країни та туристичну рекламу. Проте, статистика свідчить, що бажаних результатів не досягнуто. За статистичними даними в перші три місяці 2011 року туристичний потік у цю країну, всупереч очікуванням, скоротився на 3,2 % у порівнянні з аналогічним періодом минулого року.

На думку експертів, однією з причин цього є невірна тактика просування іміджу країни. Зокрема, пріоритетна увага приділялася рекламі туристичних можливостей Румунії лише в країнах Північної Америки, у той час як традиційними для неї туристами залишаються жителі європейських країн. Згідно зі статистичними даними, серед іноземців, що відвідали Румунію у 2011 році, лідирують угорці (37,6 %), болгар (21 %) та італійці (8,5 %) [11].

Іншими причинами зазначених недоліків у розвитку туризму Румунії є недостатній рівень вивченості рекреаційно-туристичних ресурсів регіонів країни, відсутність об'єктивної їх оцінки та обліку наявної готельної інфраструктури. Зазначене й визначило проблему дослідження в даній статті.

Отже, вивчення рекреаційно-туристичних ресурсів Румунії є актуальною проблемою дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес становлення та розвитку туризму в Румунії розглядається багатьма вченими, серед яких насамперед А. Неделеа з Румунії, який запропонував шляхи вирішення регіональних проблем фінансування сфери туризму. Я. Кирпушко, який у своїх дослідженнях значну увагу приділив проблемі співпраці України і Румунії у контексті розвитку туризму в Карпатському Євро регіоні [5].

Загальнотеоретичні аспекти стану туристичної галузі Румунії на сучасному етапі та її залежності від зовнішніх умов розглядали такі вчені як Н. А. Симонія, Ф. І. Шамхалов, А. А. Романов, Р. Г. Саакянц, А. Д. Чудновский та ін. [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких порушені питання функціонування туристичної галузі Румунії, дає змогу стверджувати, що недостатньо вивченими залишаються можливості використання рекреаційно-туристичних ресурсів країни для потреб міжнародного туризму.

Метою статті є виявлення особливостей використання рекреаційно-туристичних ресурсів Румунії та долучення їх до сфери міжнародного туризму у найближчій перспективі.

Виклад основного матеріалу. Геотуристичне положення Румунії досить вигідне, насамперед за рахунок виходу до узбережжя Чорного моря, наявності гірської системи Карпат і близькості до Європейського споживчого туристичного ринку. Країна географічно поділяється на чотири області. На півночі – це Трансільванія (гірський пояс Альпійського масиву). Південніше Карпат розташована рівнинна область Валахія зі столицею Бухарестом. Регіон між Чорним морем і Дунаєм відомий як Добруджа. На північному сході розташована Молдова. Кожна із зазначених областей насичена різноманітними рекреаційно-туристичними ресурсами, серед яких, у першу чергу, виділяються природні. До найбільш важливих природних туристичних ресурсів країни належать: геоморфологічні, кліматичні, водні, бальнеологічні, лісові та ландшафтні ресурси.

Природні ресурси Румунії варто оцінювати як сприятливі для розвитку туризму. Рельєф Румунії різноманітний: це і гори (майже 2/3 території), і рівнини, і піщані береги пляжів і курортів узбережжя Чорного моря. Головна фізико-географічна особливість Румунії – Карпатська гірська система. Найвища точка румунських Карпат – г. Молдовяну (2543 м). Східні і Південні Карпати мають потужний потенціал для розвитку різноманітних видів зимового і літнього туризму. Гірські вершини Карпат досягають висоти 2600 м, а гірськолижні траси Румунії простяглися до висоти 2150 м.

Кліматичні ресурси Румунії сприяють організації різних видів рекреації. На території Румунії переважає помірно-континентальний клімат. Середня температура січня близько 0°C на узбережжі, до – 5°C на рівнині, до – 10°C у горах. Середня температура липня на рівнині 20-23°C, у горах 8-16°C. Східні, Південні й Румунські гірські хребти Карпат розподіляють температури й опади між окремими частинами Румунії і, у першу чергу, між рівнинами й Карпатською гірською системою. Для гірських районів характерні тривалі сніжні зими. Сніг у Карпатах лежить з грудня по квітень. Влітку в горах прохолодно, що приваблює туристів в гори для здійснення нетривалих туристичних походів. Особливості рельєфу та клімату Румунії відповідають вимогам створення гірськокліматичних курортів, окремі з яких вже нині діють, а інші варто розглядати як потенційні території рекреаційно-туристичного освоєння. Цьому також сприяють розташування Карпатських гір у центрі Європи і наявність розгалуженої транспортної системи. Завдяки гірському рельєфу сформувалися такі туристичні центри зимового і літнього відпочинку як Пояна Брашов, Предял, Сіная, Буштень, Ватра Дорней. Цікавими для туристів є також курорти Арієшень, Семенік, Бокша та Могоша.

Гірськолижний сезон у Румунії триває з грудня до середини квітня. Для туристів привабливість цих гір полягає в доступності лижних і санних трас, які обладнані розвинутою інфраструктурою. Значимо, що надійне катання протягом тривалого періоду, забезпечує наявність сніжних гармат. Крім того, для початківців на всіх курортах відкриті гірськолижні школи і пункти прокату інвентарю.

Гірськолижні траси Румунії розташовані вздовж гірської осі найвідоміших гірськолижних центрів Румунії Сіная, Буштень, Предял, Пояна Брашов, Азуга. Відстань між ними становить мінімально 4 км, максимум 36 км, що дає можливість туристам бути більш мобільними і за короткий час відвідати майже усі гірськокліматичні курорти.

Південні Карпати і, особливо, масиви Пятра Краюлуй, Бучедж і Фагараш досить освоєні туристами й альпіністами. Подорожують не тільки румуни, часто трапляються групи з Польщі, Чехії, Германії. А наявність альпійських форм рельєфу в Південних Карпатах, переважно скель, гребенів, осипів дозволяє здійснювати влітку пішохідні походи 2 і 3 категорії складності. У горах розвинута система різноманітних спеціалізованих закладів рекреації і туризму: притулки (рефуджії), гірські готелі (кабани), бази відпочинку.

Значною популярністю серед туристів користується гірськолижний курорт міжнародного рівня Сіная, завдяки різноманітності лижних і санних трас, розвинутій інфраструктурі, високому рівню обслуговування туристів при порівняно невисоких цінах використання. Цей курорт популярний серед любителів гірськолижного відпочинку з Європи. Символом курорту є Палац Пелеш (1883) – один з найбільш представницьких музеїв Румунії і найкрасивіших палаців Європи. Колишня королівська резиденція. Гірськолижний курорт Сіная називають "перлиною карпат".

Найдорожчим та найвідомішим гірськолижним курортом Румунії є Пояна Брашов (Долина Сонця). Це елітний курорт міжнародного рівня із широким спектром гірськолижних трас яких нараховують понад 12.

Наступний відомий курорт Румунії – Предял. Перевагами курорту є висока якість траси Клебучет, освітлені лижні маршрути та штучне покриття трас. Привабливість Предяла оцінена і офіційно визнана Міжнародною Федерацією Гірськолижного спорту, тому його нині відвідують туристи з бага-

тьох країн Європи. Ватра Дорней – це один з найдешевших курортів Румунії із добре розвинутою базою розміщення. Послуги доступні для туристів середнього статку.

На курорті Буштені для урізноманітнення відпочинку туристам пропонують катання на санках, снігоходах, походи до скель „Бабеле” і „Сфінксул” або до найвищої вершини масиву Бучедж – гори Ому.

Особливу роль в розвитку туризму Румунії відіграє узбережжя Чорного моря, район із особливими кліматичними ресурсами, які визначили його спеціалізацію. Перевагами румунського узбережжя є приморські відкриті пляжі, що простяглися на відстань понад 245 км. Вони вкриті піщаними відкладами з рівним і пологим дном. Кліматичні умови приморського узбережжя сприяли формуванню багатьох приморських курортів. Найпривабливішими з них є Мамає, Ефоріє Норд, Нептун – Олімп, Юпітер - Сатурн, Кап Аврора, Мангалія, Венус та ін.

Ефоріє Норд має репутацію одного з найкращих кліматичних приморських курортів Румунії. Найбільшу цінність курорту являє озеро Текіргел, з якого добувають найцінніші у Румунії та й в Європі сапропелеві грязі. Це дає можливість його порівнювати з Мертвим морем. Солоність води в озері сягає 80-90 г/л.

Мамає є найстарішим і найбільшим курортом румунського узбережжя. Його рекреаційна територія тягнеться вузькою смугою між озером Сютгіол (одним із найбільших прісноводних озер Румунії) і морем. Приваблює туристів розвинутою інфраструктурою, комфортом і розвагами. Однією з атракцій курорту є аквапарк, де можуть відпочивати одночасно 2500 осіб [2]. Курорт Мамає користується популярністю серед іноземних туристів, зокрема ізраїльських. Інші курорти Нептун – Олімп, Юпітер, Кап Аврора, Венера і Сатурн відомі своїм комфортом і можливостями SPA і бальнеотерапії.

Румунія володіє різноманітними бальнеологічними ресурсами, серед них мінеральні води, велика кількість термальних джерел, солоні озера, лікувальні грязі, мофети (природне виділення вуглекислого газу). У країні зосереджено близько 1/3 запасів мінеральних вод всього європейського континенту [7]. Завдяки своєму складу, мінеральні води є цінним природним фактором лікування. За складом мінеральні води є вуглекислі, сірководневі, залістисті, кременисті, миш'яковмісні.

Озера з терапевтичними властивостями, сапропелеві грязі, природні лікувальні гази є цінними рекреаційними ресурсами країни.

Бальнеологічне лікування в Румунії має давню традицію. Румунія знаходиться в числі перших країн світу, які створили товариство наукового водолікування та кліматології. Завдяки курорту Геркулане – 1850 років з моменту його першого документального підтвердження – Румунія вважається країною-засновницею рекреаційного господарства і туризму. Нині створено 160 бальнеокліматичних курортів, які мають як місцеве так і загальнодержавне значення. Бальнеологічні ресурси по території Румунії розміщені нерівномірно. Найбільше бальнеологічних курортів Румунії функціонує в гірських і передгірських районах, в Марамуреші, вздовж Карпат, на узбережжі Чорного моря.

Великою популярністю користуються лікувально-оздоровчі курорти і SPA центри: Ефоріє Норд, Совата, Ковасна, Ватра Дорней, Беіле Тушнад, Сленік Молдова та ін. Курорт Сленік Молдова відомий своїми 20 джерелами лікувальних вод, які були відкриті ще у 1801 році. Спеціалісти порівнюють склад води Сленік Молдови з водами Карлових Вар та Віші.

У безпосередній близькості до курорту розмістилося містечко Тиргу Окна, яке відоме найбільшою в Європі соляною шахтою, де на глибині 150 метрів знаходиться санаторій. Специфічним природним терапевтичним чинником курорту є мофета (установка для використання вуглекислого газу для лікування серцево-судинних захворювань), тобто природні еманції газів, зокрема двоокису вуглецю.

У центрі Трансільванії розміщені бальнеологічні курорти Совата, Ковасна й Тушнад. Курорт Совата відомий завдяки солоному озеру Урсу (Ведмідь), це єдине в Європі геліотермальне озеро. Містить хлоридно-содову мінеральну воду з мінералізацією до 150 г/л на глибині 1,5 метрів. Привабливим для іноземних туристів є курорт Ковасна, відомий під назвою «1000 джерел здоров'я». Курорт багатий різними джерелами мінеральних вод і природними виділеннями CO₂.

Румунія багата на водні рекреаційно-туристичні ресурси, серед яких річки басейну Дунаю (Прут, Сірет, Олт, Муреш, Сомеш). Річки Румунії є придатними для заняття різними видами водного спорту, відпочинку і риболовлі. У Румунії понад 3500 озер різного походження. Найбільші озера Разелм (Разим), Сіноє знаходяться біля узбережжя Чорного моря, а найглибшим є льодовикове озеро Букура. Інші озера – Текіргьол, Сютгьол, Відра, Братеш. Велику зацікавленість у туристів, в т. ч. іноземних, викликає озеро Біказ як найбільше штучне озеро на території Румунії, утворене греблею на річці Бистриця в Румунській Молдавії. На даний час це найбільше водосховище Румунії. Туристів приваблює катання на пароплаві, водні види спорту. У Трансільванії розмістилося єдине в Європі озеро Сфинта Ана, що сформувалось у вулканічному кратері. Зацікавленість у туристів викликає комплексний ре-

зерват квітів та фауни. Одним із найпривабливіших озер Румунії є Лакул Рошу (Червоне озеро). Головна особливість озера – стовбури дерев, що піднімаються над поверхнею під різним кутом нахилу. Озеро оточують вкриті лісом гори, які віддзеркалюються у воді разом з небом. Це озеро приваблює велику кількість туристів. Головна особливість озера – ландшафтна терапія, що позитивно впливає на емоційний стан туристів. У цілому озера Румунії використовуються недостатньо для різних видів рекреації і туризму, хоча традиційні види відпочинку (купання, рибалки, водні види спорту) представлені повно.

Іншим всесвітньо відомим рекреаційно-туристичним ресурсом Румунії є Дельта Дунаю. Це найбільша річкова дельта в Європі – місце гніздування птахів і осередок біорізноманіття. Вона визнана об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО і перетворилася на регіон розвитку екологічного туризму. Просування Карпатських гір і Дельти Дунаю як розвитку екологічних курортів, сприятиме збільшенню прибуттів іноземних туристів до країни. А вже сьогодні туристи усе більше відмовляються від традиційний морських курортів і шукають альтернативні місця для відпочинку [8].

Майже 27 % території Румунії вкриті лісами, основним чином у горах.

У Карпатах ростуть найчистіші і не зіпсовані ліси в Європі, в яких зареєстровано приблизно 1350 різновидів квітів, включаючи жовтий мак і Едельвейс. Розвивається екологічний туризм.

Широкою популярністю серед туристів користуються відвідування заповідників та природних національних парків. На території Румунії функціонує 13 національних парків і більше ніж 500 заповідників. Три біосферні заповідники включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Це Дунайська дельта, Національний парк Ретезат та Національний парк Гори Родни. Серед інших цікавих об'єктів виділяють Чахлеу, Залізні Ворота, Домоглед – Валя Черней. Серед вражаючих природних об'єктів Румунії виділяють національний парк «ущелина Біказ», який знаходиться в східних Карпатах в області Нямц. Ущелина Біказ є найглибшою і найдовшою в Румунії, що приваблює велику кількість іноземних туристів.

Наявність на території Румунії природних рекреаційно-туристичних ресурсів дає підстави для розвитку медичного туризму, який набирає популярності. Румунія має давню традицію народної медицини лікування травами, проведення масажу й іншими неспецифічними способами лікування. Популярним серед туристів є медичний центр Анни Ослан в Ефоріє-Норд, відомий у світі, як центр попередження раннього старіння. Те, що медичний туризм набуває дедалі більшого значення говорять і такі цифри. До 2015 року державний бюджет Румунії зможе поповнитися на 500 млн. євро на рік, завдяки медичному туризму. Згідно з даними асоціації туристичних агентств Румунії у 2010 році медичний туризм приніс країні 250 млн. євро. Близько 60 (3%) тисяч туристів відвідали країну заради медичних послуг. Близько 70 % медичного туризму країни становить спа-туризм. Інша частина представлена стоматологічним туризмом, косметичною хірургією й терапією омолодження, елективна хірургія, а також санаторно-курортне лікування по надзвичайно скромних цінах [3].

Румунія має давню традицію виноградарства і виноробства. Туристам пропонують тури по кількох найбільш відомих у Румунії винних льохах. Одним з головних туристичних об'єктів винного туризму є район Мурфатлар, що знаходиться в Добруджі. Цей район відвідують десятки тисяч румунських та іноземних туристів з пізнавальною і дегустаційною метою [9].

На території Румунії зосереджено велика кількість суспільно-історичних ресурсів. Туристів зі всього світу приваблюють численні палаци, замки, фортеці і монастирі Румунії. Провідними туристичними центрами Румунії є знайомство з визначними пам'ятками Бухареста, Брашова, Ясси, Орадя, Тімішоари, Сигишоари, Констанци, Алба – Юлії, Клуж-Напоки, Сучави та ін.

Привабливим для туристів район є Трансільванія, де зосереджено безліч культурних об'єктів. Візитною карткою Трансільванії є Замок Бран (Замок Дракули), літературного вампіра – графа Дракули – героя роману Брема Стокера «Дракула». Цікавими для туристів є середньовічні міста Брашов, Сібіу, Сігішоара, Альба-Юлія, Клуж-Напока, Сфинту-Георге, Тиргу-Муреш, Орадя, Бистриця, а також безліч саксонських поселень із унікальними укріпленими церквами, такими як Прежмер або Херман.

Місто Брашов – це румунський «Зальцбург» в якому збереглися готичні квартали і стародавні церкви. У Брашові туристи відвідують Чорну церкву, відому як церква Святої Марії. Це найбільша готична церква Румунії XIV – XV ст. Атрактивним для туристів є місто Сібіу, яке вважається одним з найкрасивіших міст Румунії. Середньовічні замки й фортеці із численними історичними реліквіями, сполучення різних культур зробили місто культурною Європейською столицею у 2007 році. Також туристи відвідують батьківщину Влада Цепеша – місто Сігішоару. На сході Трансільванії об'єктами туризму є міста Сфинту-Георге й Тиргу-Муреш. У місті Хунедоара атрактивним для туристів є готичний пам'ятник країни – замок Корвинов. У місті Алба-Юлія туристам пропонують відвідати собор Св. Михайла (XIII ст.), капелу Лацо (XVI ст.), Музей Об'єднання Румунії. Символом міста Клуж-

Напока є Романо-Католицький Собор Святого Михайла, будівництво якого почалося в 1350 році й тривало 200 років, а також безліч угорських, румунських і німецьких сіл. Тімішоара – найбільше місто в західній Румунії, датується 1212 р. Місто являє собою досить великий економічний центр, є важливим історичним, культурним і науковим центрами. Найбільш відвідуваними об'єктами туристів є Замок (XVIII ст.), православний собор, псевдоготична колона зведена в 1851 році австрійським імператором – Францем Іосифом I. Туристи відвідують місто також з релігійною метою. У Тімішоарі безліч церков різних релігійних конфесій. Місто часто називають «маленьким Віднем», цілорічно проходять музичні та театральні вистави, туристам пропонують відвідати безліч художніх галерей, музеїв.

Одним із найпривабливіших і унікальних об'єктів Румунії є замок Пелеш. Це один із найбільших музеїв Румунії, має 160 приміщень з цінними колекціями витворів мистецтва. Тут зберігається найбільша в Європі колекція картин, понад 2000 екземплярів. Великою популярністю серед туристів користується Синайський монастир, зберігається перша біблія на румунській мові. Не менш привабливим є замок Пелішор ("Маленький Пелеш"). Особливістю замку є 70 кімнат, в яких розмістилися унікальні віденські меблі початку ХХ-го ст.

Основним туристським районом є столиця Румунії – Бухарест, який часто називають «Маленьким Парижем». Бухарест найбільший культурний та індустріальний центр країни. Він має свою Тріумфальну Арку, Єлисейські поля. Одним із найграндіозних об'єктів, що приваблює туристів є "Палац парламенту" – другий будинок у світі за величиною після Пентагона. Також, цікавими для туристів є Палац Котрочень, караван-сарай Хануллуй-Манук, Королівський Палац, Парламенту, Цитадель Нямц та ін.

Північно-східна область Румунії Молдова – насичена культурними пам'ятниками, багато з яких входять до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Туристичними центрами є міста Сучава, Яси та ін. Увагу туристів привертають монастир Сучевіца, руїни твердині трону молдавських воевод, храм у якому коронувалися правителі Молдови. Найбільш відвідуваним паломниками містом країни є Ясси. Релігійний туризм у місті представлений багатьма церквами і монастирями. Вагомими пам'ятками міста є церква Св. Миколи (1495 р.), Вірменська церква (1395 р), церква Трей-Ієрах та Митрополітане, де знаходяться мощі Св. Параскеви. Туристи відвідують церкву "Трьох святителів", Яський кафедральний собор. До Ясс прибуває велика кількість єврейських туристів, оскільки у місті знаходиться дуже вражаюче єврейське кладовище, а також у місті був заснований перший у світі єврейський театр.

У Румунії зосереджено багато православних монастирів, що є об'єктами паломництва. Серед них Воронець, Сучевіца, Молдовіца, Гумор та Арборе, Тісмана, Козія, Хурезьта ін., які занесені до Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. Монастирі Сучевіца і Молдовіца привертають туристів унікальними біблійськими сюжетами на зовнішніх стінах. У деяких містах привертають увагу туристів і кладовища, де всі надгробки вирізані з дерева і яскраво розмальовані. Таким кладовищем є Чимитирул-Весел, яке розміщене в повіті Марамуреш, єдине меморіальне спорудження у світі, де смерть і всі пов'язані з нею обряди представлені в гумористичному ключі.

Висновки

Румунія забезпечена найрізноманітнішими рекреаційно-туристичними ресурсами, які приваблюють тисячі туристів. Вони пов'язані передусім із курортними зонами на узбережжі Чорного моря, привабливими гірськолижними курортами Карпат, значними запасами мінеральних вод. Територія Румунії надзвичайно насичена суспільно-історичними об'єктами туристичного показу, проте, кількість відвідувачів залишається незначним, що обумовлено недостатнім рівнем розвитку туристичної інфраструктури.

Туристичні підприємства Румунії можуть рівноцінно конкурувати на рекреаційно-оздоровчому, пізнавальному сегментах світового ринку (відрізняючись лише за рівнем якості послуг та доступності турпродуктів). Інноваційним турпродуктом у країні в подальшому може стати зелений (сільський) туризм.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова А. Ю. Международный туризм / А. Ю. Александрова. – М. : Аспект-Пресс, 2002. – 311 с.
2. Барановський А. Спрос туристов на туры в Румынию вырос на четверть / А. Барановський // Турбизнес. – № 3 – 2010. – С. 8.
3. Киричук К. Медичний туризм Румунії набирає популярність / К. Киричук // Турбизнес. – № 9 – 2009. – С. 11-14.
4. Сенин В.С. Организация международного туризма / В.С. Сенин. – М. : ФиС, 2000. – 417 с.
5. <http://geo.chnu.edu.ua>
6. <http://www.business.ua>
7. <http://www.euromag.ru>

8. <http://www.tourua.com>
9. <http://www.tourua.com>
10. <http://www.tourua.com>
11. <http://www.ukrinform.ua>

Кучеренко В. С. Рекреационно-туристические ресурсы Румынии как основа для развития туризма / Институт международных отношений Национального авиационного университета

Эта статья выявляет географию природных рекреационно-туристических ресурсов и тенденций их использования на курортах разной специализации.

Ключевые слова: *рекреационно- туристические ресурсы, виды рекреации и туризма, специализация.*

Kucherenko V. S. Recreational and tourist resources of Romania as a basis for tourism development / Institute of International Relations of the National Aviation University

The geography of natural recreational and tourist resources as well as trends of using it by the resorts of different specialization described in this article.

Key words: *recreational and tourist resources, types of recreation and tourism, specialization.*